

RECENZIE

Ľuboš Rojka: Kto je Boh a či vôbec jestvuje. Úvod do filozofickej teológie. Prvý diel

Trnava: Dobrá kniha, 2010, 279 strán

O vzťahu rozumu a viery možno uvažovať rôzne. Napriek tomu, že niekedy sú tieto mohutnosti považované za rivalov, filozofická teológia je disciplínou, ktorá vychádza z presvedčenia, že medzi vierou a rozumom je vzťah úzkej spolupráce, ako to dokladá aj slávny výrok Anzelma z Canterbury: „*Fides querens intellectum*“ (viera hľadajúca porozumenie). Racionálna povaha človeka si totiž vyžaduje, aby nielen jeho konanie, ale aj náboženské presvedčenie našlo oporu v rozumovom zdôvodnení.

Na Slovensku jedinečnú pôvodnú publikáciu, uvádzajúcu čitateľa do problematiky filozofickej teológie, predstavuje monografia Ľ. Rojku *Kto je Boh a či vôbec jestvuje*. Autor v nej predkladá myšlienkové koncepcie nielen stredovekých či novovekých, ale aj súčasných filozofov, týkajúce sa jednotlivých tém filozofie náboženstva, ktoré sú zároveň názvami jednotlivých kapitol.

Kniha má dve časti a skladá sa zo šiestich kapitol s viacerými podkapitolami. Prvá kapitola – Filozofia a náboženská viera – sa venuje základným východiskám, ako je vzťah náboženskej viery a rozumu, či postoj Katolíckej cirkvi k rozumovému zdôvodňovaniu základných náboženských tvrdení. Druhá kapitola je zameraná na ťažkosti súvisiace s hovorom o Bohu, ktorý presahuje naše rozumové i vyjadrovacie schopnosti.

Druhá časť knihy sa zaoberá už konkrétnymi témami filozofickej teológie. V tretej kapitole sú predstavené tzv. apriórne argumenty pre Božie jestvovanie (Anzelm z Canterbury, R. Descartes, W. Leibniz) a ich kritika (Gaunilo, T. Akvinský, I. Kant). Štvrtá a najrozsiahlejšia kapitola sa venuje aposteriórny argumentom pre Božie jestvovanie. Ide o päť známych ciest k Bohu T. Akvinského, o kozmologické, teleologické a ďalšie druhy argumentov (axiologické, noologické, aletologické). Z nich autor najpodrobnejšie analyzuje kozmologické argumenty vychádzajúce z myšlienky, že vesmír nemohol vzniknúť sám od seba. V rámci nich približuje aj niektoré súčasné kozmologické teórie o vzniku vesmíru. Okrem kalámskeho argumentu vedúceho k osobnej príčine vesmíru – ktorého hlavným zástancom je v súčasnosti W. L. Craig – sa Ľ. Rojka podrobnejšie venuje pravdivostnému kozmologickému argumentu R. Swinburna, ktorý vedie k záveru, že osobná príčina vesmíru je pravdepodobnejšia ako neosobná. Autor poukazuje na to, že význam argumentov pre Božie jestvovanie spočíva v tom, že poukazujú na celkovú rozumnosť teizmu v porovnaní s ateizmom, a tak môžu veriaciach upevniť v ich viere. Piata kapitola sa podrobnejšie venuje pojmu Boha a Božím vlastnostiam. ě Rojka zdôrazňuje, že je podstatné zachovať si

anzelmovský postoj hľadania takého pojmu Boha, „od ktorého nemožno myslieť nič väčšie“ a ten spojiť s vlastnosťami vyplývajúcimi z aposteriorných argumentov pre Božie jestvovanie. V jednotlivých podkapitolách sa bližšie rozoberajú Božie vlastnosti ako je jednoduchosť, sloboda, poznanie, moc a tiež jeho nutné jestvovanie a večnosť. Zaujímavá je aj časť venujúca sa poznaniu budúcich rozhodnutí slobodných bytostí. Napríklad R. Swinburne tvrdí, že Boh nemôže s istotou poznať ani ľudské, ba ani svoje budúce slobodné rozhodnutia vopred.

Prvý diel Rojkovho úvodu do filozofickej teológie uzatvára kapitola o probléme zla. Prítomnosť zla vo svete je základom tých najsilnejších argumentov proti existencii všemohúceho, vševediaceho a nekonečne dobrého Stvoriteľa sveta. Najradikálnejšie z nich tvrdia, že existencia zla a Boha si dokonca logicky protirečia, a preto je náboženská viera podľa nich neracionálna. Slabšie verzie argumentu tvrdia len to, že existencia zla vo svete robí existenciu Boha nepravdepodobnou. Teistickí autori už od najstarších čias koncipovali teórie (teodícey), ktoré mali obhájiť konzistentnosť teizmu nájdením morálne dostatočného dôvodu, ktorý by ospravedlnil Boha za prítomnosť zla vo svete. Takým dôvodom môže byť napríklad nesmierna hodnota slobodných bytostí, ktorých stvorenie však nesie so sebou riziko morálne zlého konania (A. Plantinga).

Knihy Ľ. Rojku *Kto je Boh a či vôbec jestvuje* je – ako sám píše – výsledkom jeho viacročného skúmania, ako aj diskusií so študentmi a s vyučujúcimi na viacerých univerzitách. Hoci ide o vedeckú monografiu, je písaná veľmi prístupným štýlom, takže je vhodná aj pre neodborníkov, ktorí si chcú rozšíriť svoje vedomosti z tejto oblasti. Je pomerne kvalitným a fundovaným úvodom do problematiky filozofickej teológie, a preto ju možno vrelo odporúčať všetkým veriacim i neveriacim, ktorí sa serióznejšie zaujímajú o racionálne zdôvodnenie teistickej presvedčení.

Mária Spišiaková

Rastislav Nemeč: Náčrt Whiteheadovej procesuálnej filozofie

Trnava: Dobrá kniha, 2009, 184 strán

Rastislav Nemeč vo svojej monografii predstavuje dielo Alfreda Northa Whiteheada, ktorý patrí medzi zakladateľov tzv. procesuálnej filozofie zo začiatku minulého storočia. V protiklade ku klasickej filozofii vychádzajúcej z Aristotela, ktorá chápe zmenu ako čisto akcidentálnu alebo iluzórnú, procesuálna filozofia považuje zmenu za kľúčový pojem reality – existovať značí podľa nej „stávať sa“. Whitehead ako matematik po márnej snahe vybudovať systém matematiky ako logicky konzistentnú teóriu vychádzajúcu z niekoľkých axiém pochopil, že základom neúspechu je ontologický omyl. Matematické a prírodné objekty je totiž potrebné chápať nie ako substancie, ale skôr ako „procesy“.

V prvej kapitole Rastislav Nemeč rieši otázku, či je Whiteheadova metafyzika v zmysle Strawsonovho rozlišovania skôr deskriptívna alebo revizionistická. Na rozdiel od Strawsona považuje Whitehead za prvotnú udalosť pozorovanie objektov, nie materiálne teleso. Udalosť je „špecifickým charakterom umiestnenia v perióde času“ (s. 15), môže, ale nemusí podstupovať zmenu. Zatiaľ čo Strawson zdôrazňuje, že naša konceptuálna schéma je neodmysliteľná a odráža predovšetkým to, čo primárne existuje, Whitehead kritizuje pripútanosť dovtedajšej metafyziky k aristotelovskej logike a konkrétne k subjektovo-predikátovým výrokom, vystihujúcim jej statický charakter. Konceptuálna schéma má podľa neho „túžbu prekonávať sa, nie pridržať sa dovtedajšieho tvrdenia“ (v tomto zmysle nie je revizionistická) (s. 15). Na druhej strane je Whiteheadov počin inovačný v tom, že za základ metafyzickej koncepcie považuje skutočnosť ako takú – v neuchopiteľnom procese diania – odrážajúcu sa v našom vnímaní. Systematizácia je podľa Whiteheada zohavením reality.

V druhej kapitole predstavuje autor základné „pozadie“ Whiteheadovej procesuálnej filozofie, porovnávajúc ho s platónskou a aristotelovskou metafyzikou. Whitehead chápe svet ako dynamický celok, pričom do svojej metafyziky zavádza komplexný systém pojmov a vzťahov. Aristotelovu formu nahrádza Whitehead princípom kreatívnosti, ktorá je formálnym princípom vývoja. Bytostnú povahu aktuálnej entity predstavuje jej „bytie-vo-vzťahu“ (*relatedness*) s inými entitami, ktoré sú pre ňu ďalším stimulom procesu. Entita nie je ničím izolovaným, pozorovaným z akejsi „absolútnej pozície“. Z toho vyplýva základná Whiteheadova požiadavka, že metafyzika musí svoje závery utvárať a korigovať v súlade s výsledkami iných vied. Podľa neho práve nedostatok takejto spolupráce v dejinách postupne viedol k tomu, že sa závery rôznych vied rozchádzali. To potvrdilo nevyhnutnosť kompaktnejšieho prístupu k celku reality v tvrdeniach i pozorovaniach. Realita totiž vrcholne presahuje naše predstavy a my ju nedokážeme vtláčiť do niekoľkých verbálnych fráz či definícií, lebo je autonómnym a simultánnym procesom (*pereunt et imputantur*), ktorý zasahuje aj nás. Preto je nemožné zaujať akési nezaangažované, objektívne hľadisko, z ktorého by bolo možné prírodu pozorovať a opisovať ako z určitého nezávislého miesta.

Tretia kapitola je venovaná problematike Whiteheadovej gnozeológie. Autor vyzdvihuje predovšetkým význam módov poznania (kauzálnej pôsobnosti a prezenčnej bezprostrednosti). Naše vnemy nie sú číre, jasné a rozlíšené, ale majú interpretačný charakter a vystihujú realitu skôr na spôsob symbolizácie, v dôsledku čoho dochádza k pluralite rôznych interpretácií. Tieto nemožno korigovať prostredníctvom akéhosi návratu späť pred interpretáciu alebo skrze porovnanie jej verbálnej roviny s reálnou. Symbolická referencia totiž poukazuje na intuíciu, ktorá predchádza verbalizáciu, a zachytáva samotnú štruktúru našej skúsenosti, ktorá je oveľa bohatšia a hlbšia, ako si to priamo uvedomujeme.

Vo štvrtjej kapitole ide o analýzu Whiteheadovej koncepcie procesu. Autor skúma základ, povahu a črty udalostného procesu entít, jeho pohybový alebo zmenový charakter a tiež jeho vzťah k príčinnosti. Zaujíma ho aj prepojenie tejto základnej metafyzickej črty reality s jej gnozeologickou povahou. Whitehead tvrdí, že načrtol „len“ kozmologickú teóriu, ktorá však nechce byť kozmológiou v dnešnom zmysle slova, ale všezahrňujúcou teóriou základných princípov platných pre celok reality, ktorý jestvuje len vo svojej aktuálnosti. Proces má dve stránky – tranzíciu, ktorej podstata pozostáva v prechode k novej aktualite a zároveň zrastanie (konkrescenciu), teda zjednocovanie sa predošlej fázy s tou nadchádzajúcou. Výsledkom analýzy takéhoto procesu je v prvom rade skutočnosť, že objekty reálne pretrvávajú vo svojej identickej časti (ako tzv. *enduring objects*), i keď ich prvky postihujeme v každom okamihu ako iné, a objekty analyzujeme prostredníctvom série kauzálnych vzťahov, ktorých sú aktuálnym vyjadrením. Proces nie je podľa Whiteheada lineárno-chronologický, ale je extenzívno-kontinuálny, čo neumožňuje jeho spätnú či úplnú rekonštrukciu. Z hľadiska makrosystému sa všetko zdá ako proces tranzície a z mikroperspektívy ide o koordinovanú sústavu vzájomne vzťažných prvkov a spoločného zrastania. Proces zrastania smeruje k finálnemu cieľu, ktorý je stále prítomným subjektívnym cieľom procesu. Existencia cieľa poukazuje na potrebu nejakej entity, od ktorej tento pochádza a ktorá ho spôsobuje ako „príčina“.

Takouto príčinou a definitívnym garantom procesu i jeho kontinuálnej komplementárnej povahy je podľa Whiteheada Boh, ktorému sa R. Nemeč venuje v piatej kapitole. Boh je aktuálnou entitou prekračujúcou časový svet, no zároveň garantujúcou povahu kozmu ako organizmu, ktorého základnou vlastnosťou je narastajúca jednota. Boh, hoci je pre existenciu bežných aktuálnych entít konstituujúcich svet esenciálny – nadobúdajú existenciu len prostredníctvom získania subjektívneho cieľa od Boha – je len jedným spomedzi viacerých metafyzických princípov. V tomto zmysle je stvoriteľom každej temporálnej aktuálnej entity, hoci u Whiteheada nemožno hovoriť o stvorení *ex nihilo*. Všetky tieto entity, podobne ako Boh, sú totiž procesom sebautvárania. A rovnako ako ony sú od Boha závislé, ani Boh sa bez nich nezaobíde. Boh má dve prirodzenosti, ktoré zrkadlovo odrážajú povahu procesu: prvotnú (primordiálnu) a následnú (konzekventnú). Tieto prirodzenosti však treba chápať ako spôsoby označujúce rôzne vzájomne prepojené aspekty fungovania celej aktuálnej entity, Boha. Ako však konštatuje R. Nemeč, Whitehead sa pokúša metafyzickým jazykom opísať to, čo je z hľadiska náboženskej skúsenosti *tremendum et fascinans*, a tento metafyzický opis skrýva v sebe rôzne úskalia, napr. Boh je v ňom tiež aktívnym zdrojom všetkého zlého. Preto len ťažko možno Whiteheadovho Boha považovať za Boha uctievaného náboženstvami.

Náboženská skúsenosť nemá podľa Whiteheada žiadne mystické konotácie, nesúvisí s nejakým náboženským zmyslom, ale všetko, čo možno o Bohu povedať, treba čerpať z poľa empirickej skúsenosti. Zároveň

však obsahuje viac než len morálnu, filozofickú či dokonca estetickú víziu vesmíru. Je odpoveďou celého apetitívneho, emociálneho a konceptuálneho života osoby na zmysel hodnoty univerza v jeho totalite, ale aj v konkrétnych častiach. Dogmy náboženstva sú podľa Whiteheada „pokusy formulovať v presných termínoch pravdy obsiahnuté v náboženskej skúsenosti ľudstva rovnakým spôsobom, ako dogmy fyzikálnej vedy sú pokusmi formulovať v presných pojmoch pravdy obsiahnuté v zmyslovej percepcii ľudstva“ (s. 144). Náboženstvo okrem toho predstavuje socializačnú zložku spoločenstva, pretože sa v ňom sústreďujú osoby, myšlienky a ideály, ktoré sa vyvíjajú spolu s kultúrou a s nimi napreduje aj táto kultúra.

Monografia R. Nemca je obsahovo veľmi hutne písanou publikáciou, ktorá sa systematicky snaží viesť čitateľa do metafyzickej koncepcie A. N. Whiteheada. Hoci je jej čítanie pre množstvo Whiteheadových špecifických termínov miestami veľmi náročné, predsa je možné prostredníctvom tejto knihy získať komplexný obraz o filozofickom myslení tohto výnimočného autora, ktorý dokázal vybudovať jedinečný metafyzický obraz sveta, reflektujúci jeho vývojový, vzťahový a zjednocovací charakter.

Mária Spišiaková

Stephen Hawking a Leonard Mlodinow: Veľký plán

Vydavateľstvo Slovart, 2011, 208 strán

„Veľký plán“ pre vesmír podľa Hawkinga a Mlodinowa

Šesťdesiatdvaročný profesor matematiky na Univerzite v Cambridge Stephen Hawking je svetoznámy intelektuálny idol a je považovaný za jedného z najskvelejších teoretických fyzikov od dôb Einsteina, aj keď od mladosti trpí nevyliciteľne ťažkou chorobou. Jeho populárno-vedecké knihy sú známe po celom svete, a niektoré sú preložené aj do slovenčiny, ako napríklad Stručná história času alebo naposledy Vesmír v orechovej škrupinke. Teraz vás pozývame doslova bleskovo nahliadnúť do jeho novej knihy Veľký plán, ktorú napísal s ďalším vynikajúcim teoretickým fyzikom a popularizátorom vedy Leonardom Mlodinowom, ktorého diela tiež nie sú u nás neznáme, napríklad Euklidovo okno, Opilcova prechádzka alebo Feynmanova dúha.

Čo nám títo dvaja skúsení popularizátori vedy v svojej poslednej knihe ponúkajú?

V prvej kapitole „Záhada bytia“ autori kladú zvedavé otázky, ktoré sa preháňajú hlavou snád každého z nás, ak však nie sme úplne leniví alebo k svojmu okolitému svetu celkom ľahostajní. Určite nás trápi, ako a či sme vôbec schopní pochopiť svet okolo nás, podľa čoho sa riadi vesmír a udalosti v ňom, ako vznikol vesmír, život a človek v ňom, čo je vlastne realita a mnoho ďalších otázok, napríklad aj to, či je vesmír iba jeden a či potreboval svojho Tvorcu (Boha)? No niektorých z nás zne-

pokojuje aj to, prečo je tu skôr niečo ako nič, prečo vôbec existujeme, prečo existuje pre náš vesmír určitý súbor zákonov a nie nejaké iné? Čo by sa tým zmenilo a čo k tomu všetkému môže povedať veda, na rozdiel od filozofie a náboženstva?

Autori sa pokúšajú odpovedať na tieto, vlastne „večné otázky“ už v druhej kapitole „Vláda zákona“, ktorá je svojím obsahom veľmi pútavou, i keď kratučkou exkurziou dejinami filozofie a prírodovedy. Zastavíme sa trochu viac u Galileiho a vzniku modernej vedy podporovanej kritickou skepsou a experimentom. Práve tam sa k všetkému pripájajú i ďalšie vzrušujúce otázky: pýtame sa spoločne napríklad, aký je pôvod zákonov; existujú v nich nejaké výnimky, t. j. existujú zázraky; alebo, existuje len jeden súbor možných zákonov? Po odpovediach sa pátra v ďalších kapitolách.

Hneď v tretej kapitole „Čo je realita“ nastoľujú autori knihy zásadnú otázku: ako poznávame svet a je toto poznanie reálne? Doslova sa tam píše aj toto: Pred niekoľkými rokmi mestská rada v meste Monza v Taliansku zakázala majiteľom domácich zvierat chovať zlaté rybky (karasy zlaté) v guľatých akváriách. Garant tohto zákona vysvetlil toto opatrenie tým, že je kruté držať ryбку v nádobe so zaoblenými stenami, pretože keď ryбка hľadá von, má skreslený pohľad na svet (realitu). Ale ako vieme, že práve my máme pravdivý neskreslený pohľad na realitu? Nemohli by sme aj my sami byť vnútri nejakého veľkého akvária s oblými stenami, ktoré náš výhľad skresľujú ako obrovské šošovky? Obráz zlatej ryбки sa síce líši od nášho, ale môžeme si byť istí, že je menej reálny? Nech sa nad tým čitateľ zamyslí, ale aj nad tým, čomu sa dnes hovorí modelovo závislý realizmus, s ktorým veda pracuje, resp. je donútená pracovať.

Štvrtá kapitola „Alternatívne histórie“ je pre laického čitateľa trochu náročnejšia. Hovorí sa v nej o interpretácii známeho dvojštrbinového experimentu, ktorý z pohľadu laureáta Nobelovej ceny Richarda Feynmana na kvantovú fyziku hovorí o niečom, čo je v rozpore s bežnou skúsenosťou a dokonca i so zdravým sedliackym rozumom. Budeme uvažovať o tom, že častica, a podľa špičkového teoretika Johna Archibalda Wheelera dokonca aj vesmír, nemá iba jednu históriu, ale veľa možných histórií, a že určitým spôsobom má budúcnosť a šokujúco i minulosť častice i vesmíru premnoho možností! Rozum nad tým zastáva, a práve preto si túto kapitolku treba pozorne a asi aj niekoľkokrát prečítať.

Piata kapitola „Teória všetkého“ začína známym Einsteinovým výrokom: Najnepochopiteľnejšia vec na vesmíre je, že je pochopiteľný. Pokračuje Einsteinovým snom o teórii, ktorá by bola maximálne jednoduchá a zjednocovala by všetky známe interakcie pôsobiace vo vesmíre: gravitačnú, elektromagnetickú, silnú a slabú jadrovú silu. Samozrejme, že sa k tomuto snu blížime rôznymi teóriami a pritom vôbec nevieme, či hľadaná Teória všetkého vôbec existuje. Niektorí teoretici si myslia, že najvhodnejším kandidátom je záhadná M-teória, ktorá v teórii strún

vyžaduje jedenástorozmerný časopriestor, teda so siedmimi zvinutými dimenziami v tzv. vnútorných priestoroch. Samozrejme, že tu musíme namáhať svoju predstavivosť na krajnú mieru, ale to musíme nielen pri tomto. Viete si predstaviť napríklad dvoj a viacrozmerné membrány, ako vyriešiť problémy supersymetrie a ťažkosti s objavujúcimi sa nekoherenciami, ktoré sa pokúšame odstrániť matematickým trikom – renormalizáciou? A to nespomíname ďalšie úskalia, s ktorými sa na ceste za snom o Teórii všetkého teoretická fyzika musí popasovať. Tak o tomto je celá táto obsiahlejšia kapitola, ktorá sa končí opisom významných Feynmanových diagramov, pokrokmi teórie kvantovej elektrodynamiky (QED), alebo aj kvantovej chromodynamiky (QCD) a zaujímavými poznámkami k teórii kvarkového modelu hmoty, ako aj k Einsteinovej špeciálnej a všeobecnej teórii relativity.

Šiesta kapitola „Voľba nášho vesmíru“, hovorí nezvyklou formou o problémoch časového počiatku nášho vesmíru, o jeho expanzii i s fázou inflácie, čo približne opisuje teória Veľkého tresku s horúcim počiatkom. Hovorí sa o potvrdeniach tejto populárnej teórie, napr. o pomeroch množstva hélia a vodíka, resp. o mikrovlnnom žiarení kozmického pozadia, ktoré od dŕob Big bangu vychladlo až na teplotu 3 stupňov Kelvinovej stupnice (asi -270 °C, teda iba 3 °C nad absolútnou nulou!). Celý obsah kapitoly smeruje k tomu, aby sme si uvedomili, a ešte raz sa zamysleli nad tým, aké parametre musel mať náš vesmír, aby sa v ňom objavili hviezdy zoskupené do galaxií, chladnejšie a vhodné planéty, na ktorých mohla vzniknúť aj biologická hmota, a z tej sa na báze uhlíka po dlhocižnej evolúcii vyvinuli najskôr primitívne živé organizmy, a oveľa neskôr ľudoppy a nakoniec aj druh homo sapiens sapiens, teda dnešný človek, ktorý si dokonca kladie i otázky o zmysle bytia a smrti, ako aj toho všetkého okolo neho. Takže, keď už si kladieme otázku, či Boh hrá s vesmírom (i s nami) v kocky, sme pomerne dobre vyzbrojení, aby sme začali dumať o tom detailnejšie v ďalšom texte. Boh je asi veľký hráč, ktorý kocky hádže určite často a rád, dokonca aj tam, kde ich nevidíme, ako hovorí sám Hawking v inej svojej knihe.

V siedmej kapitole „Zdanlivý zázrak“, nás páni Hawking s Mlodinowom oboznámia, ako sa dívajú na slabú a hlavnú silnú verziu takzvaného antropického princípu (ďalej iba „AP“). Tento princíp v zásade hovorí, že celý vesmír a jeho dynamika, no špeciálne hviezdy, prírodné zákony a prostredie v ktorom vznikol človek, sú už odpradáвна jemne nastavené tak, aby človek mohol vôbec vzniknúť. AP je dnes najčastejšie diskutovaný problém na interdisciplinárnych sympóziách filozofov, teológov a prírodovedcov. Je AP súčasťou akéhosi Veľkého plánu Tvorcu (Boha?), alebo je zázračné vyladenie všetkých okolností a základných kozmologických parametrov a konštant prírody iba šťastná náhoda a iba zdanlivý zázrak? Autori prekvapivo zastávajú aj silnú verziu AP, aby ho i s náboženskou interpretáciou nakoniec odmietli pre dôvod, ktorý je tiež iba hypotetický. Tým dôvodom je možná existen-

cia asi 10 500 vesmírov, ktorý každý má špecifický súbor prírodných zákonov.

Táto inšpiratívna kniha končí ôsmou kapitolou „Veľký plán“. Čakali by sme tu akési zhrnutie a prípadne i vyvrcholenie tematiky pretraktovanej v predchádzajúcich kapitolách, ale nie je to celkom tak. Namiesto toho sa autori venujú počítačovej simulácii dejín stvorenia a vzniku vesmíru so živou hmotou, simulácií podľa Hry života, ktorú v roku 1970 vynášiel mladý matematik z Cambridgea menom John Conway. Ide o modelovanie prežitia alebo smrti „živých“ entít – geometrických štvorcov, nachádzajúcich sa vo svete, ktorý si Conway predstavil ako štvorcové pole, podobajúce sa šachovnici. Tieto „bytosti“ môžu vraj „žiť“ v určitom virtuálnom svete umelej inteligencie a mať dokonca akúsi „slobodnú vôľu“, i keď ich bunečný základ nemusí byť uhlík, atď. Aj iné výsledky sú zaujímavé, ale ešte zaujímavejšia a azda aj vášnivejšia by asi bola diskusia odborníkov o tom, či je seriózne a zodpovedné preberať takéto modely do nášho skutočného sveta.

Úplný záver knihy obsahujú aj tieto riadky: M-teória je teória zjednotenia, o ktorej Einstein dúfal, že ju nájde. Fakt, že my, ľudské bytosti – ktoré sú samy osebe len zbierkou fundamentálnych častíc prírody – sme boli schopní dostať sa tak blízko k pochopeniu zákonov, ktoré ovládajú nás a náš vesmír, je veľkým triumfom. Ale azda skutočný zázrak je, že abstraktné logické úvahy vedú k jedinečnej teórii, ktorá predpovedá a opisuje obrovský vesmír plný úžasnej rôznorodosti, ktorú v ňom pozorujeme. Ak bude teória potvrdená aj pozorovaním, bude to úspešné ukončenie hľadania, ktoré začalo pred viac ako 3 000 rokmi. Našli by sme Veľký plán. Tak, to sme prezradili z knihy možno až priveľa. Prajeme príjemné a vzrušujúce čítanie!

Igor Kapišinský a Zdena Kapišinská, prekladatelia

Adrienne von Speyer: Mária, Služobnica Pána

Spoločnosť Božieho Slova, 2010, 170 strán

Vo Vydavateľstve Spoločnosti Božieho Slova vyšla v roku 2010 kniha s názvom Mária, Služobnica Pána od autorky Adrienne von Speyer, ktorú z nemeckého originálu preložil P. František Sirovič SVD (člen Spoločnosti Božieho Slova).

Autorka sa hlboko ponorila do „tajomného“ života Ježišovej matky, Panny Márie. Zamýšľa sa nad úlohami a poslaním Panny Márie v dejinách spásy. Snaží sa „uchopiť“ svetlo slova „áno“, ktoré je tak vlastné Márii, a ktoré určuje jej vzťah k Bohu a jej Synovi Ježišovi Kristovi. Kniha naplní očakávania tých čitateľov, ktorí berú knihu do rúk s nádejou, že v nej nájdu myšlienky obohacujúce a prehĺbujúce ich vzťah k Bohu – 101 – a k Matke Božej. **Kniha je kontemplatívno-mystickkej povahy**, je napísaná jasným a prenikavým štýlom.

Hneď na začiatku, v životopise autorky, sa čitateľ zoznámí so životnou a duchovnou cestou konvertitky z protestantizmu na katolicizmus. Jej duchovný život sa vyznačoval úprimným hľadaním pravdy o Bohu a o Panne Márii. Autorka žila v rokoch 1902 – 1967, knihu napísala v roku 1948 po svojom obrátení (1940). Už v mladom veku zažila stretnutie s Pannou Máriou v podobe zjavenia a obklopenej anjelmi, a krátko po konverzii začali jej mystické zážitky zo série „mystických smrtí“. Založila malú komunitu sekulárneho Inštitútu sv. Jána evanjelistu.

Autorka vedie čitateľa k zamýšľaniu sa nad hĺbkou vysloveného trojakeho „áno“, ktoré Mária povedala: anjelovi, Bohu a sebe. Máriina odovzdanosť Bohu, jej ÁNO“, jej „Nech sa mi stane podľa tvojho slova“ sú dominujúcimi úvahami/myšlienkami, ktorými autorka sprevádza čitateľa celou pozemskou cestou Panny Márie. Od jej počatia, ktoré bolo uchránené od dedičného hriechu, cez jej detstvo, stretnutie s anjelom, ktorý jej zjavuje Božiu vôľu, prijatie materstva, navštívenie Alžbety, očakávanie a narodenie Syna, ďalej cez prežívanie významných udalostí so Synom od jeho narodenia až po nanebovstúpenie: cez obetovanie v chráme, život v Nazarete, detstvo, verejné vystupovanie, zázrak v Káne, Golgotu, Veľkú noc až po Turíce. Do svojich úvah zahŕňa aj obdobie Máriinho života od smrti Ježiša po jej nanebovzatie a dotýka sa aj charakteru spoločenstva Márie a Jozefa a Jána.

Vyslovené dokonalé „áno“ je neustále prítomné v celých dejinách Cirkvi a vo svete. Túto skutočnosť autorka odzrkadlila v záverečných kapitolách s peknými a vypovedajúcimi názvami: Matka v Cirkvi, Matka a modlitba, Matkino poslanie a Matka a ľudia, z ktorých je zrejmé, že Matka Pána žije nielen v nebi, žije ďalej v Cirkvi a je sprostredkovateľkou našich prosieb u Syna. Prihovára sa každej generácii, každému stavu, každému človeku, hľadajúcemu i ...

Zásadné myšlienky, o ktorých sa oplatí uvažovať a premeditovať, vyslovuje s hlbokou jednoduchosťou, Možno, že v nich nájdete odpovede na doteraz nezodpovedané, resp. nepochopené otázky. Vyžaduje to iba zahĺbenie sa do prečítaného textu. Nezanedbateľným príspevkom je aj skutočnosť, že inšpiruje čitateľa (znovu)objaviť ďaleko širší význam slov pokora, poslušnosť, odovzdanosť, plodnosť a iných, v kontexte Máriinho „áno“.

V mariánskej literatúre má kniha svoje miesto. Osobne som rada, že som sa k nej dostala, obohatila ma a potešila.

Mária Guregová

Igor Kiss: Ako priblížiť etiku mládeži. *Etická čítanka pre mládež*

– 102 – Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2010, s. 176

Myšlienka napísať zrozumiteľnú etickú príručku pre mládež dozrievala v mysli profesora evanjelickej teológie a autora viacerých mono-

grafii a učebnic s etickou problematikou (naposledy to bola kniha Sociálna etika, ktorá vyšla na Univerzite Komenského v Bratislave v roku 2006) viacero rokov. Aj materiál k nej, ako priznáva autor, zbieral dlhodobo, približne desať rokov. Jeho zámerom nebolo písať učebnicu etiky, ale etickú čítanku, ktorá by pútavo zoznamovala dospievajúcu mládež so základnými etickými princípmi, ktoré sú obsiahnuté v biblických textoch, tak ako ich podáva Písmo, aby tým priblížil ich hĺbku a konfrontoval aj s niektorými etickými otázkami, ktoré zaujímajú mladých ľudí dnes.

Autor vychádza z predpokladu, že ľudstvo nemá doteraz nič lepšieho, ako sú etické princípy kráľovstva Božieho a keďže Boh je láska, hlavný princíp pre dnešného človeka je humanita. K ďalším, s ním spätým princípom, patria: spravodlivosť, pokoj – mier, sloboda, rovnosť všetkých ľudí ako Božích detí, milosrdenstvo pre biednych, služba, pravda, jednota, tolerancia, atď. V podstate sú to princípy, ktoré sú akceptovateľné aj z hľadiska sekulárnej etiky a ktoré by si mal osvojiť vlastne každý človek, ak má tento svet riešiť súčasné problémy úspešne. To znamená, že predkladaná etická čítanka môže byť dobre využitá nielen na hodinách etickej a náboženskej výchovy na cirkevných školách, ale môže byť zaujímavou pomôckou aj na štátnych a súkromných školách, ktoré môžu rozšíriť etickú problematiku o biblické pohľady a využiť veľké bohatstvo ponúknutého „etického materiálu“.

Etické otázky sú premietnuté do 120 hesiel, ktoré v abecednom poradí (od hesla abstinencia až po heslo život) najskôr nastoľujú problém, potom obsahujú zaujímavé biblické citáty k danej téme a približujú aj iné myšlienky na uvedenú tému. Často sú doplnené aj krátkymi bájkami alebo vhodným príbehom zo svetovej literatúry, ale čo je veľmi významné, čítanka obsahuje aj ukážky zo slovenskej poézie (vrátane niektorých autorových básničiek pre deti) s jej silným etickým posolstvom, ako aj rôzne aforizmy a výroky mnohých svetových i domácich spisovateľov, filozofov, teológov a cirkevných predstaviteľov, ktoré s danou témou súvisia. Myslím si, že práve vďaka týmto netradičným doplnkom k spracovaným heslám sa autorovi podarilo otvoriť priestor pre podnetné diskusie a aktívny prístup k čítaniu, ktoré jednoducho nemôže nudiť ani mladého človeka, ale ani jeho rodičov, starých rodičov či pedagógov.

Z profesionálneho etického hľadiska zas čítanka poukazuje na to, akou náročnou disciplínou je v rámci humanitných vied práve etika a aké citlivé a humánne prístupy k riešeniu jednotlivých etických problémov vyžaduje. Treba oceniť aj autorovu snahu vyhnúť sa kontroverziám medzi konfesiami v riešení niektorých etických otázok a jeho zdôraznenie biblických základov chápania etických problémov. Výrazným spôsobom však môže táto etická čítanka byť cennou pomôckou aj pre zástancov sekulárnej etiky a rozšíriť tak pole ich záujmu o nové poznatky a riešenie etických problémov v oblasti kresťanskej etiky.